

MATE KRIŽMAN

(5. X. 1934. – 14. VI. 2019.)

U SPOMEN

U plejadu istarskih intelektualaca koji su ostavili trajni trag u kulturi i znanosti Istre i Hrvatske spada svakako Mate Križman, klasični filolog, arhivist, prevoditelj, sveučilišni profesor grčkoga i latinskoga jezika te vrsni poznavatelj antike.

Rođen je u Šivatima kraj Žminja u Istri 5. listopada 1934. godine. Nakon talijanske osnovne škole i nakon propasti fašističke Italije Istru su zauzeli Nijemci; nije ni bilo nastave, a oni koji su pokušavali učiti hrvatsku djecu optuženi su po završetku Drugoga svjetskog rata za kolaboraciju. Godine 1945. upisuje se u prvi razred tadašnje kanfanarske realne gimnazije, a sljedeće godine nastavlja školovanje u pazinskoj sjemenišnoj klasičnoj gimnaziji koju je vodio monsinjor Božo Milanović. Budući da je sjemenišnoj gimnaziji 1952. g. ukinuto pravo javnosti, nakon završetka te gimnazije trebalo je istodobno na klasičnoj i na državnoj Gimnaziji "Otokar Keršovani" u Pazinu polagati sve razrede da bi se učenici koji nisu išli na bogosloviju mogli upisati na Filozofski fakultet u Zagrebu. Tako je Mate Križman maturirao na obje gimnazije 1953. te se upisao na Filozofski fakultet u Zagrebu, gdje 1958. godine stječe diplomu klasičnoga filologa. Nakon završenoga diplomskog studija upisuje te u roku završava tečaj etruskologije i italjskih jezičnih starina na Sveučilištu za strance u Perugi. Od tada datira i zanimanje za dubinu i širinu latinističkih studija, osobito vezanih za istarsko područje. Na Filozofskom fakultetu bi kao zapaženi student odmah i ostao da ga tadašnja uprava Fakulteta nije diskvalificirala zbog ideološko-političkih razloga.

Od 1959. do 1961. predaje matematiku, hrvatski i njemački jezik u osnovnoj školi u Kanfanaru te u pazinskoj državnoj Gimnaziji "Otokar Keršovani", a nakon toga radi kao arhivist u Arhivu Hrvatske te ubrzo postaje voditelj Odjela za stariju arhivsku građu. Tu se razvio u vrsnoga poznavatelja arhivske građe i ovladao različitim registrima neknjiževnoga latinитета. Od 1964. do 1966. godine predavao je hrvatski jezik u svojstvu gostujućega lektora na Sveučilištu *Humboldt* u Berlinu. Asistentom na Odsjeku za opću lingvistiku zagrebačkoga Filozofskog fakulteta postao je 1971. godine. Doktorirao je 1984. godine disertacijom *Osobna imena na istarskim natpismima iz rimskog doba*, u kojoj je na temelju polatinjenih imena na području Istre otkrio ostatke jezičnoga sustava pretpovijesnih Histra i utvrdio njegovu srodnost s liburnskim. U zvanje docenta izabran je 1985., izvanrednim profesorom postao je 1992., a redovitim 1997. godine. Dužnost predstojnika Katedre za indoeuropsku lingvistiku obnaša od 1985. do 1996. godine, a šefa Katedre za grčki jezik i književnost od 1992.

godine, iako nastavlja predavati studentima indoeuropeističkih studija. Na Odsjeku za klasičnu filologiju u zvanju redovitoga profesora ostat će do umirovljenja 2005. Preminuo je u Zagrebu 14. lipnja 2019. godine.

Težište njegova znanstvenoistraživačkog rada je na proučavanju srednjovjekovnog i novovjekovnog hrvatskog latinizma. Na tom se području bavi kritičkim izdavanjem, prevođenjem i sveukupnom filološkom obradom latinskih zapisa. U svezi s tim treba istaknuti i filološke rasprave o djelima Matije Vlačića Ilirika ("O nekim izvorima Vlačićeve hermeneutike"; "Matija Vlačić Ilirik i humanistička filologija njegova doba"...).

Od osobite je vrijednosti Križmanov rad na besprijeckorno pripremljenim kritičkim izdanjima i prijevodu četiriju hrvatskih statuta. Zajedno s arhivistom i povjesničarom Josipom Kolanovićem na hrvatski je jezik preveo i priredio za tisak *Statut grada Dubrovnika: 1272.* (1990.), *Zadarski statut* (1997.) i *Statut grada Varaždina* (2001.). Sam je priredio *Pulski statut (Statuta Polae)*, koji je objavio Povijesni muzej Istre 2000. godine. Za *Pulski je statut* dobio visoko priznanje, Nagradu "Josip Juraj Strossmayer", za najuspjeliji nakladnički pothvat 2001. godine.

Dr. Križman se posebno bavio proučavanjem predgrčkih i predrimskih jezičnih tragova u našim krajevima. Plod je takvih istraživanja knjiga *Antička svjedočanstva o Istri*, objavljena kao prva knjiga antologijsko-enciklopedijske edicije Čakavskoga sabora *Istra kroz stoljeća* 1979. godine, u kojoj je Križman na jednom mjestu prikupio ulomke iz djela grčkih i latinskih pisaca koji se odnose na Istru u razdoblju otprilike od 6. st. pr. Krista do 6. stoljeća poslije Krista. Aristotel, Hekatej, Pseudo-Skilak, Kalimah, Likofron, Strabon, Apijan, Pauzanija, Ptolomej... od grčkih i Tit Livije, Plinije Stariji, Marcijal, Kornelije Tacit, Kasiodor... od latinskih pisaca ostavili su svoja svjedočanstva o antičkoj Istri i njezinim prethrvatskim korijenima. Križmanovi besprijeckorni prijevodi grčkih i latinskih tekstova s bogatim i zanimljivim bilješkama svestrano i jasno tumače izvorne tekstove. Ova je antologijska hrestomatija s filološkim i povijesnim komentarima izazvala pozornost u Istri i u ostalim dijelovima Hrvatske.

Drugo, prerađeno i dopunjeno izdanje *Antičkih svjedočanstva o Istri* objavila je 1997. Zavičajna naklada "Žakan Juri" iz Pule.

Objektivnost u pristupu i erudicija obilježavaju monografski znanstveni rad *Rimska imena u Istri: osobna imena na istarskim natpisima iz rimskog doba* (Zagreb, 1991.), u kojem Križman istražuje domaća istarska imena na rimskim natpisima iz Istre, ali posredno i izumrlji jezik predrimskih Histra jer su njihova imena, mjesta i ljudi jedini ostatak toga jezika koji nam je danas dostupan.

Zajedno s Josipom Barbarićem s latinskoga na hrvatski jezik preveo je legendu o

svetici kojom se diči grad Rovinj *Translatio corporis beate Eufemie* (2000.).

Jednoj domaćoj i indijskoj temi vratio se zajedno sa Zdravkom Matišić – *Indija i Tibet Nikole Ratkaja* u izdanju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i Hrvatskoga filološkog društva iz 2002. godine.

Usporedno Križman objavljuje brojne radove u stranim i domaćim časopisima o različitim temama iz antroponimije, leksikografije i indoeuropeistike.

U nastavnom se radu, u skladu sa svojim primarnim lingvističkim interesima, na Odsjeku za klasičnu filologiju usredotočio na kolegije iz povijesti grčkoga jezika. Odgojio je tako generacije grecista.

Iako je filološki znanstveni rad bio Križmanov primarni znanstveni interes, za Kršćansku je sadašnjost, tada još u povojima, preveo i temeljno djelo za biblijsku teologiju – *Rječnik biblijske teologije*, kolektivno djelo sedamdeset biblijskih stručnjaka pod uredništvom jednoga od najistaknutijih suvremenih bibličara, francuskoga jezuita Xaviera Leona-Dufoura, koje je objavljeno 1969., godinu dana nakon *Biblije* zagrebačke Stvarnosti. Radi se o djelu u kojem je trebalo u prijevodu na hrvatski jezik pokazati sve stvarne odrednice naše biblijske tradicije prema teologiji, filozofiji i filologiji. Bila je to prva knjiga znanstvenoga niza *Volumina theologica*. Do danas su objavljena četiri izdanja. Zbog te knjige nisu uslijedile pohvale, nego prepreke u napredovanju u struci za dugi niz godina.

Profesor Mate Križman bio je vrhunski klasični filolog, širokoga znanja iz lingvistike, književnosti i drugih srodnih disciplina te humanist u najširem smislu te riječi.

Josip Šiklič